

FRANK TIBOR
Nádasdy Ádám hetven éves

Polihisztor kortársunkat köszöntöm a Dante Társaságban, az ELTE Olasz Tanszékének Kardos Tibor termében, Nádasdy Ádám hetvenedik születésnapján. Sokoldalú, soknyelvű és sokféle tudású szakember: tudós fonológus, eredményes nyelvművelő és szótárszerkesztő, nagy hatású tanár, úttörő műfordító, eredeti költő, de több is mindezeknél. A nagy európai kultúra letéteményese és magyar nyelven őrzője, s mindemellett varázslatosan izgalmas és sokrétű személyiség.

Az idegen nyelvek kivételes ismeretét otthonról hozta magával, ahol a soknyelvűség még természetes öröksége volt a Monarchiának. Érdekes és sokszínű otthon volt ez, tele zenével és művészettel. Édesapja, a magyar zenés színpad- és filmművészet egyik legnagyobb alakja, Nádasdy Kálmán (1904-1980) magas normát képviselt, és ebben is társa volt Ádám kitűnő operaénekesnő édesanyja, Birkás Lilian (1916-2007), aki ugyancsak a hazai operaművészet élvonalába tartozott. A magyar opera fénykora volt ez, a háromszoros Kossuth-díjas Nádasdy Kálmán mellett Oláh Gusztáv, Fülöp Zoltán, Márk Tivadar, Ferencsik János szabta meg a mércét, s mellettük a legnagyobb magyar operaénekesek és nagyszerű külföldi vendégkarmesterek sora teremtett ünnepi korszakot a Házban. A nagyszülők otthonában még németül is lehetett, sőt kellett is érteni és beszélni. „A szüleim tudtak olaszul, mert zenészek voltak.” – emlékezett nemrégén Ádám. Egyik féltestvére, Birkás Ákos (sz. 1941) Munkácsy-díjas festő lett.

Ebből a közegeből indulni könnyű is, de nagyon nehéz is. A nagy tehetség a családban súlyos örökség. Hogyan lehet eleget tenni annak a rendkívüli igényszintnek, amelyet egy

ilyen apa, ilyen szülői pár képvisel és állít? Ádám verseiben maradt is nyoma a terheknek: nem lehetett egyszerű saját, új világot teremtenie. Nem véletlen, hogy ennek többször is, többféle úton nekilátott.

Elsőnek ez nyelvészeti munkásságával sikerült. Kiefer Ferenc szavait idézve „Nádasdy döntő szerepet játszott a magyar fonológiai kutatások elindításában.” Munkái közül kiemelkedik a „Segmental phonology and morphophonology” (1985), a „Consonant length and recent borrowings into Hungarian” (1989) valamint a Siptár Péterrel írott „Issues in Hungarian phonology” (1989) c. tanulmánya. Kötetnyi terjedelmű és sokat idézett fejezeteket („A hangsúly”, „A magánhangzók”) írt a négy kötetes *Strukturális magyar nyelvtan 2.*, Kiefer Ferenc által szerkesztett *Fonológia* c. kötetébe (Akadémiai Kiadó, 1994). A beszélt nyelv kérdéseivel foglalkozott a „Vowel length in present-day spoken Hungarian” című, ugyancsak Siptár Péterrel írott dolgozata (1998), amely a nyelvművelők egy sokat vitatott kérdését vizsgálta elméleti szempontból. Nádasdy fonológiai munkássága mellett foglalkozott a segédigék és a névmások kérdésével a magyar nyelvben, és kontrasztív nyelvészettel is. Számos tanulmányt közölt a vezető magyar nyelvészeti folyóiratokban, többek között az *Acta Linguistica Hungarica*ban, a *Nyelvtudományi Közleményekben*, az *Általános Nyelvészeti Tanulmányokban*. Külföldön olyan neves kiadóknál megjelent tanulmánykötetekben is publikált, mint az amsterdami John Benjamins. „Mind tanulmányaiban, mind oktatómunkájában mindig a nemzetközi nyelvtudomány kurrens eredményeit és módszereit alkalmazta és alkalmazza; nemzetközi kitekintésű és nemzetközi színvonalon alkotó tudós.” – írta róla É. Kiss Katalin.

Fonológiai (és nyelvművelő) munkásságának gyakorlati részeként is felfogható újszerű angol kiejtési szótára (*Huron's English Pronouncing Dictionary*, vagyis *Huron's angol kiejtési kézikönyv magyarajkúak számára*), amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy „az angol kiejtést közelebb hozza a magyarajkú közönséghez” (Biográf, 2000). A 767 oldalas szótár magyarbetűs és nemzetközi fonetikai átírásban is adja mintegy 60 000 angol szó és szókapcsolat kiejtését. Nádasdy itt kiejtési kompromisszumot ajánl, elsősorban azok számára, akik az angol szavakat a magyar hangrendszeren belül maradvá akarják „gondozottan” kimondani.

Emellett kitűnő nyelvészeti tankönyveket is írt, mint amilyen az *Angol kiejtési gyakorlatok a gimnázium I–IV. osztálya számára* (Tankönyvkiadó, 1987, 1990, 1991), majd a *Practice book in English phonetics and phonology* (Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003, 2011), vagy az 1994-től több kiadásban is megjelent egyetemi jegyzetből bővítve kialakult *Background to English pronunciation* (Tankönyvkiadó, 2006).

Jelentékeny volumenű és hatású nyelvészeti ismeretterjesztő munkássága, amelynek darabjai túlnyomó részt a Bartók Rádióban, illetve a Klubrádióban hangzottak, hangzanak el, illetve a *Magyar Narancs* c. hetilapban jelentek meg, ahol „Modern Talking” címen hosszú éveken át állandó nyelvművelő rovata volt. Idevágó rádióelőadásaiából, cikkeiből több, „a többé-kevésbé laikus nagyközönséghez” szóló kötetet is összeállított, így a *Hárompercesek a nyelvről* (Osiris, 1999), illetve a *Hajnali hárompercesek a nyelvről* (Internet, 2007, mindkettő Kálmán Lászlóval), az *Ízlések és szabályok* (Magvető, 2003) és a *Prédikál és szónokol* (Magvető, 2008) c. gyűjteményeket. Írásai e csoportjának fő célja az volt, hogy megmutassa „mi a nyelvészet, hogyan dolgozik a nyelvész, mit hirdet és mit nem hirdet a mai nyelvtudomány, mit kezd

az adataival – vagyis az emberek száján kijövő mondatokkal –, miket kérdez és milyen válaszokat fogad el.”

Nádasdy Ádám legnagyobb sikereit műfordítóként aratta, amivel országos hírnévre tett szert. Először Shakespeare drámáinak fordításához fogott, különböző színházak felkérésére. „A színházak talán érezték, hogy frissebb, érthetőbb – vagy csak egyszerűen: más – szövegekre is szükség volna”. Hazánkban a Shakespeare-fordítások sokáig a reformkor költői nagyjainak nevéhez kötődtek (még Kossuth Lajos is nekifogott a *Macbeth* fordításának), s először Mészöly Dezső és Eörsi István mert új szövegekkel kísérletezni. Nádasdy 1994-től kezdett Shakespeare-t fordítani. „Örömmel vállaltam a feladatokat, mert régi vágyam volt, hogy Shakespeare-t fordítsak, viszont egyedül, az íróasztalnak dogozva nem jó színdarabot fordítani: kell a felkérés, a bátorítás, a kritika, az azonnali visszajelzés” – írta Nádasdy fordítói ösztönzőiről. Új és nagyon sikeres fordításai a színházak s közönségük kedvenceivé váltak, első gyűjteményük (benne a *Tévedések vígjátéka*, a *Szentivánéji álom*, a *makrancos hölgy* s a *Hamlet*) 2001-ben jelent meg (Magvető), majd újra 2007-ben. Ekkorra már a kötet nemcsak javított kiadásban, de az „I. kötet” jelzéssel ellátva jelent meg, mert közben elkészült az *Ahogy tetszik*, a *Vízkereszt*, a *Rómeó és Júlia* s az *A vihar* új, Nádasdy-fordítása is, s ezek 2008-ben Shakespeare-fordításainak II. köteteként ugyancsak megjelentek a Magvető Kiadónál. A *Lear király a Színház* c. folyóirat 2010. júliusi számának mellékleteként jelent meg.

Nádasdy fordítói és filológusi munkásságának új remeke Dante *Isteni színjátéka*. Az anglista mellett egyenértékű italianista Nádasdy nemcsak újrafordította a Magyarországon sokáig szinte kizárólag Babits Mihály nevéhez kötődő hatalmas költeményt, de újra is teremtette azt. A Magvető

Kiadónál, 2016-ban megjelent, 788 oldalas kötet nemcsak értelmezi és újraértelmezi „a reneszánsz kapujában” álló költő-filozófus szövegét, hanem – a Shakespeare-fordítások nyomvonalán haladva – a mai olvasó számára érthető nyelven, 21. századi magyar olvasmányként adja azt olvasóinak kezébe. A szöveg megtartja késő-középkori ihletésű, költői szárnyalását, ha nem is dolgozik Dante rímeivel. Külön is ki kell emelni a sok ezer jegyzetet, melyekkel a műfordító-filológus érthetővé teszi Dante minden utalását, tisztázza forrásait, értelmezi hivatkozásait, nyújtja mindazt a hatalmas tudást, amire Dante megértéséhez és mai értelmezéséhez a mostani olvasónak szüksége van.

Nádasdy Ádám népszerű tanár, könnyen nevető mókamester, de emellett befelé forduló, zárt és titkos személyiség. Ezt az oldalát egyre gazdagodó költészete tárja fel, amely immár nyolc kötetben mutatja meg legbensőbb életét, gondolatainak titkait, személyességét. Először a *Komolyabb versek* (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984), majd *A bőr és a napszakok* (2000 könyvek, 1995), *Elkezd a dolgok végére járni* (Magvető, 1998), *A rend, amit csinálók* (Magvető, 2002), *Soválynak kéne lenni* (Magvető, 2005), *Az az íz* (Magvető, 2007), *Verejték van a szobrokon* (Magvető, 2010), legutóbb *Nyírd a hajamba* (Magvető, 2017) című köteteiben lépett verseivel is a nyilvánosság elé, egyszerre zárkózottan és kinyílván, szemérmesen és kitarulkozón, hallgatva és szólva. A Nádasdy-versek csiszolt és mégis modern formában, kódoltan és mégis érthetően szólnak a költő gondjairól és örömeiről, köztük azokról a kérdésekről is, melyekről *A vastagbőrű mimóza* (Magvető, 2015) címen összeállított írásai vallanak, „melegekről, melegségről”.

Mindeközben Nádasdy Ádám kivételesen jó tanár, aki heti sok órában tanít mintegy 45 esztendeje. Talán

legnépszerűbb előadónk, miközben tárgya nehéz és sokakban félelmet is kelt. Mégis, nyugállományba vonulása hallatán ezt írta mostanában egy diákja: „Az egyetlen előadás, amire nem hogy mindig bementem, de kifejezetten élveztem, értettem, imádtam. Az az intelligens humorosság, amivel minden egyes órát megtartott, szerintem példa értékű. Nagyon sajnálom, hogy elment, szerintem egy gólya életében az egyik legjobb dolog a Nyelvtudomány előadás Nádasdy professzor úrral.” Tanárként hihetetlenül szuggesztív és szuverén, oda kell rá figyelni és rengeteget lehet tőle tanulni, sokszor játékos formában, szellemesen és mégis mindig a legkomolyabb követelményekkel. Egy másik hallgatójának véleménye szerint „Tényleg sokat vár el és nem könnyű nála ötöst szerezni, szóval csak akkor vegyél fel hozzá órát, ha érdekel a téma, vagy ha hajlandó vagy tanulni. Cserébe kedves és vicces és ami a legfontosabb, imád tanítani, és azt, amit tanít és ez hihetetlenül motiváló, főleg azoknak, akik tanárok szeretnének lenni :)”

Végezetül néhány személyes emlék, élmény. Ádámot egyetemista korunk óta ismerem, sok és sokféle közös élmény köt össze bennünket. Hallottam édesanyját énekelni, többek között Csajkovszkij *Anyeginj*ának Tatjana szerepében. Édesapjának számos operarendezői színpadát láthattam. Legértékesebb emlékem azonban talán Goethe *Faustj*ának eredetiben, Ádámmal kettesben történt olvasása és értelmezése. Az Angol-Amerikai Intézetben a '90-es évek közepétől igazgatóhelyettesem volt. Beszélgettem vele életéről és munkájáról a MÚPa színpadán. Megajándékozott édesapja könyvtárának jelentős történeti gyűjteményével. Meghallgattam, amikor Vilma lányával magyar nótákat énekelt a Klauzál téri Pepita Ofélia Bár pincéjében. Lányával együtt nyaraltak is nálunk. Ott voltam édesapja sírkőavatásán

és első párja temetésén. Életünk külön mederben folyt, de mindvégig sok csatorna kötötte össze. Mindig elgondolkodtam azon, amit mondott, vagy egyenesen tanácsolt.

Nádasdy Ádám nagyszabású intellektus és hídépítő alkat. Az ő hídjai nyelveket, kultúrákat és embereket kötnék össze. Szerencsémnek tartom, hogy annyi éven keresztül hozzám is vezetett egy hídja. Mindannyiunk szerencséje, hogy közöttünk él. Köszöntöm őt saját, szép versével, *A hetvenkedő katona* cíművel:

Lágy héj vagyok, a közepem üres,
platni vagyok, néha egész tüzes,
de lassan, nehezen forrósodó,
s kedvetlenül hűlök; gyíkhordozó
meleg kőfal vagyok, kis oldalajtó,
kilincsem fényes, jól tenyérbe hajló;
fűszer vagyok, magamban túl erős,
varázsos éj, komoly, hideglelés,
öreg vagyok, rezsímem ancien,
van rizsporos parókám, van szívem,
fantáziám és nyálás, puha szám;
szabály vagyok, ha nincs is rubrikám,
szócsó vagyok, elképesztően öblös,
fényes fazónú, ízléstelen köntös,
Goethe vagyok, aki csak néha van,
angyal vagyok, a vágyam céltalan,
így várlak, bármely későn is szüless.
Kerengő vagyok, közepem füves.

TIBOR FRANK
Ádám Nádasdy 70
– Abstract –

The 70th birthday is a great opportunity to survey the life and accomplishments of the linguist, poet and translator Ádám Nádasdy, a professor of English linguistics at Eötvös Loránd University in Budapest. Nádasdy is one of the great figures of his generation, endowed with a whole series of wonderful gifts. The article presents him as a reputable scholar and a versatile poet who translated about a dozen plays by Shakespeare as well as the complete Dante into modern and easily readable Hungarian. His own poetry secures a fine place for him in contemporary Hungarian literature as well.